

تعاون و کشاورزی، سال هشتم، شماره ۳۲، زمستان ۱۳۹۸

عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی استان ایلام

معصومه ملکی^۱، مرجان واحدی^{۲*}، محمد باقر آرایش^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۵/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۷/۱۶

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی تولیدی کشاورزی استان ایلام انجام گرفت. جامعه آماری مدیران این شرکت‌ها به تعداد ۴۵۲ نفر بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان برابر با ۱۳۳ نفر برآورد شد که این افراد با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ای بود که روایی آن به تأیید ۵ نفر از استادان دانشگاه آزاد ایلام و ۵ نفر از مدیران تعاونی‌های کشاورزی رسید و پایایی مؤلفه‌های آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بیش از ۰/۹۲ محاسبه شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. یافته‌ها نشان داد سطح توسعه کارآفرینی ۹۴ درصد از تعاونی‌های کشاورزی استان در حد متوسط و کمتر از آن بوده است. همچنین رابطه عوامل اقتصادی، آموزشی-اطلاعاتی، سازمانی و سیاستی با توسعه کارآفرینی در تعاونی‌ها مثبت و معنی‌دار بوده است. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد دو عامل اقتصادی و آموزشی-اطلاعاتی در مجموع، ۴۳/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی توسعه کارآفرینی را تبیین کرده‌اند.

واژه‌های کلیدی: تعاونی کشاورزی، توسعه کارآفرینی، شرکت‌های تعاونی

-
۱. کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، سازمان جهاد کشاورزی استان ایلام، ایران
  ۲. استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران
* نویسنده مسئول
marjan.vahedi@ilam-iau.ac.ir
  ۳. استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران

مقدمه

به اعتقاد برخی از صاحب نظران اقتصادی و اجتماعی، نظام تعاونی روشی بی بدیل و ممتاز برای ایجاد فرصت‌های کسب و کار است. بر اساس آخرین آمارهای موجود اتحادیه بین‌المللی تعاون^۱، تعاونی‌ها توانسته‌اند تقریباً ۱۰۰ میلیون شغل ایجاد کنند. در بحث ایجاد اشتغال، موفقیت تعاونی‌ها به حدی بوده که سازمان ملل در برنامه توسعه هزاره و در راستای نصف کردن تعداد فقرا در سال ۲۰۱۵، نقش قابل توجهی را برای تعاونی‌ها به‌عنوان ابزار اصلی در این مسیر قائل شده است. (نظریان و حسینی، ۱۳۹۴). پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهند که تعاونی‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش فقر، بهبود امنیت غذایی و به وجود آوردن فرصت‌های شغلی ایفا می‌کنند (Eid & Martinez-carrasco Pleite, 2014) به طوری که در سراسر جهان ۱۰۰ میلیون شغل ایجاد کرده‌اند و یک میلیارد نفر عضو دارند (IYC, 2012). با ایجاد و ارتقای تعاونی‌ها در مناطق روستایی می‌توان در راستای توسعه و گسترش محصولات نوآورانه و کسب و کار جدید در روستاها و پیشبرد برنامه‌های توسعه روستایی اقدام نمود. با توجه به ظرفیت‌های توسعه بخش تعاون و لزوم بهره‌گیری از سازوکارهای مناسب برای توسعه از یک سو و کارایی و اثربخشی کارآفرینی بسان یک راهبرد توسعه‌ای از دیگر سو، تلفیق راهبرد توسعه کارآفرینی در بخش تعاونی یا هم‌افزایی نهضت تعاونی، راهبرد مناسبی برای توسعه بخش تعاون کشور بر پایه کارآفرینی به نظر می‌رسد (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۲).

امروزه به‌رغم شواهدی مبنی بر موفقیت تعاونی‌ها و پیشرفت‌های قابل توجه‌شان در نقاط مختلف دنیا و در نظام‌های متفاوت اقتصادی، در کشور ما با وجود تأکیدات مختلف برنامه‌های ادوار مختلف توسعه کشور و سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ بر توسعه نقش و جایگاه بخش تعاون در اقتصاد کشور، هنوز تعاونی‌ها نتوانسته‌اند به جایگاه واقعی خود در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی دست یابند و همچنان بی‌اعتمادی و تردید نسبت به کارآمدی آنها در ساختار اقتصادی

کشور وجود دارد. بر اساس آمارهای سازمان ملل در زمینه‌ی مشارکت نیروی کار در اقتصاد کشورها، ایران در سال ۲۰۱۸ رتبه ۱۴۳ را در میان ۱۴۹ کشور جهان داشته است (WORLD ECONOMIC FORUM, 2018) که نشان‌دهنده نابسامانی در این حوزه است، درحالی‌که بخش تعاون به علت داشتن ظرفیت‌های بالقوه می‌تواند باعث رفع این نابسامانی و ایجاد شرایط پایدار اقتصادی شود. درواقع، علی‌رغم توجه جدی به نقش تعاونی‌های کشاورزی و رشد کمی نسبتاً مناسب، این تشکله‌ها رشد کیفی مطلوبی نداشته و به‌خوبی نقش خود را ایفا نکرده‌اند. به‌هرحال، بدیهی است اگر بخش تعاون به‌طور اعم و تعاونی‌های روستایی به‌طور اخص بخواهند به اهداف مطرح در قانون اساسی و در واقع شرایط آرمانی دست یابند، لازم است به بهبود عملکرد تعاونی، توسعه کارآفرینی، رفع موانع ساختاری و مانند اینها توجه جدی نمایند. در این زمینه بسیاری از محققان و صاحب‌نظران بر این باورند که توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی می‌تواند نقشی اساسی را در کمک به تعاونی‌ها جهت دستیابی به اهدافشان ایفا نماید و اهرم نیرومندی برای برون‌رفت از شرایط نامطلوب کنونی باشد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴).

باوجود اهمیت کارآفرینی سازمانی و هر حرکت فزاینده بنگاه‌ها و سازمان‌های مختلف به سمت توسعه آن، به دلیل تعدد متغیرهای تأثیرگذار، توسعه این شکل از کارآفرینی فرایند تقریباً دشوار و پیچیده‌ای می‌باشد و در عمل با موانع گوناگونی در ابعاد مختلف مواجه است (Moghimi, 2007). این مسئله موجب شده است تا کارآفرینی سازمانی در کشورهای مختلف (به‌ویژه کشورهای درحال توسعه مانند ایران با اقتصاد سنتی و مبتنی بر منابع) در وضعیت نامناسبی قرار بگیرد و توسعه چندانی پیدا نکند. در این زمینه، بر اساس گزارش دفتر دیده‌بان جهانی کارآفرینی (GEM)° در سال ۲۰۱۱، میزان شاخص کارآفرینی سازمانی در ایران، مشابه کشورهای همچون بنگلادش، پاکستان و جامائیکا، کمتر از ۱ درصد بوده درحالی‌که برای کشورهای توسعه یافته مانند سوئد، دانمارک، بلژیک، فنلاند و ایالات‌متحده بین ۶ الی ۱۴ درصد بوده است

5. Global Entrepreneurship Monitor

(Kelley et al., 2012). بر اساس گزارش شاخص جهانی کارآفرینی، رتبه کارآفرینی ایران از ۸۵ در سال ۲۰۱۷، با افزایش ۱۳ رتبه ای در میان ۱۳۷ کشور جهان به ۷۲ در سال ۲۰۱۸ ارتقا یافت. همچنین این گزارش نشان می دهد که رتبه کارآفرینی ایران در منطقه منا (خاورمیانه و شمال آفریقا) به ۱۱ رسیده است که در مقایسه با سال قبل، سه رتبه بهبود یافته است.

استان ایلام یکی از استان‌های کم‌برخوردار در غرب کشور می‌باشد که اقتصاد بیشتر مناطق آن برپایه کشاورزی و دامداری استوار شده است. این استان از نظر تعداد شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی در قیاس با استان‌های غرب کشور و حتی حوزه رویشی زاگرس رتبه آخر را به خود اختصاص داده است (آرایش و طاهری، ۱۳۹۴)؛ بنابراین، به نظر می‌رسد یکی از راهکارهای افزایش تعداد شرکت‌های تعاونی و رونق گرفتن تعاونی‌های موجود کشاورزی، توسعه کارآفرینی در این شرکت‌ها باشد. لذا در این پژوهش تلاش شد به این سؤال اساسی پاسخ داده شود که عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان ایلام کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

تا کنون پژوهش‌های مختلفی در داخل و خارج از کشور در زمینه توسعه کارآفرینی در تعاونی‌ها انجام شده است. خسروی و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی تأثیر مؤلفه‌های بازدارنده توسعه کارآفرینی سازمانی بر گرایش کارآفرینانه سازمانی در تعاونی‌های کشاورزی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که بازدارنده‌های روان‌شناختی، مهارتی - مدیریتی، آموزشی و حمایتی - پشتیبانی اثر منفی معنی‌داری را در پیش‌بینی متغیر وابسته دارند و ۲۹ درصد تغییرات این متغیر را تبیین کرده‌اند.

علیخانی دادوکلاپی و عباسی رستمی (۱۳۹۵) به بررسی اثر عامل‌های آموزشی و روان‌شناختی بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان گلستان پرداختند. بر اساس نتایج مدل‌یابی معادله ساختاری، توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان گلستان از هر دو عامل آموزشی و روان‌شناختی تأثیر می‌پذیرد.

تقدیسی و همکاران (۱۳۹۵) عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان اصفهان را بررسی کردند و نشان دادند که میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی منطقه مورد مطالعه، با احتمال ۹۵ درصد معنی‌داری، در حد پایین‌تر از حد متوسط است. همچنین مشخص گردید که عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی تولید روستایی از ۷ عامل مجزای اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، بازاریابی، آموزش، روان‌شناختی و فرهنگی تشکیل می‌شود.

خسروی و همکاران (۱۳۹۵) موانع توسعه کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های کشاورزی را با استفاده از رویکرد تئوری بنیانی تحلیل کردند و دریافتند که مهم‌ترین موانع توسعه کارآفرینی سازمانی، که به‌طور مستقیم بر پدیده مذکور اثر می‌گذارند، عبارت‌اند از: موانع حمایتی- پشتیبانی (عدم‌حمایت و پشتیبانی اعضای هیئت‌مدیره و به‌خصوص مدیرعامل از اقدامات کارآفرینانه) و موانع اقتصادی- مالی (درآمد پایین، نقدینگی پایین تعاونی و ...).

نظریان و حسینی (۱۳۹۴) با بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان تهران نتیجه گرفتند از نظر اکثر پاسخگویان (۴/۴۰ درصد) تأثیر عوامل اقتصادی در توسعه کارآفرینی تعاونی‌های کشاورزی در حد زیاد و مهم‌ترین عامل اقتصادی در توسعه کارآفرینی این تعاونی‌ها قوانین شفاف اقتصادی و مالیاتی تعاونی‌هاست.

رضایی و همکاران (۱۳۹۴) به شناسایی و تحلیل موانع توسعه کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان پرداختند و نشان دادند که چهار مانع زیر در مقایسه با سایر موانع دارای بیشترین اولویت بودند: ۱. قوانین سخت‌گیرانه بانک‌های دولتی و خصوصی در پرداخت تسهیلات به تعاونی‌ها، ۲. نبود سرمایه کافی در تعاونی‌ها و عدم دسترسی تعاونی‌ها به منابع مالی و اعتبارات لازم، ۳. ضعف قوانین مرتبط با نیروی کار، ۴. نبود بسترهای لازم در تعاونی‌ها برای فعالیت‌های گروهی.

سواری و همکاران (۱۳۹۳) راهکارهای توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های صنایع دستی استان کردستان را بررسی کردند و نشان دادند که اعضای این تعاونی‌ها اطلاعات مناسبی درباره کارکردهای بخش تعاون ندارند. همچنین مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بهبود عملکرد تعاونی‌های صنایع دستی عوامل مهارتی-ارتباطی، عوامل حمایتی و نوآوری بودند.

زارعی پهنه کلائی و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان مازندران، نشان دادند از نظر اکثر پاسخگویان، میزان توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های روستایی زنان استان مازندران در سطح خوب بوده است. نتایج رگرسیون چندگانه هم نشان داد متغیرهای عوامل شخصیتی و آموزشی پیش‌برنده توسعه کارآفرینی ۱۸/۴۰ درصد از تغییرات میزان توسعه کارآفرینی را تبیین می‌کنند.

گارنسکا^۶ و همکارانش در تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر در توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شمال غرب چین» نتیجه گرفتند که محیط قانونی پایدار، رهبری، پشتیبانی مالی و فنی دولت، درک کشاورزان و مشارکت آنها، فعالیت‌های تعاونی و پشتیبانی مناسب خارجی از سازمان‌های غیردولتی حرفه‌ای عوامل کلیدی در توسعه موفق تعاونی‌های کشاورزی در شمال غربی چین هستند (پیروز و قلی‌پور، ۱۳۹۷).

مک‌داول و همکارانش (McDowell et al., 2016) در پژوهشی که به منظور بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان در مناطق روستایی کارولینای شمالی انجام دادند دریافتند که بیشتر کارآفرینان موفق در میان مردان بالای ۳۹ سال و دارای تحصیلات دانشگاهی بودند.

نگویان هنگ^۷ به بررسی عوامل مؤثر در توسعه پایدار تعاونی‌های کشاورزی در ویتنام پرداخت و نشان داد که نیروی کار، سرمایه کسب و کار، وابستگی به شرکت‌های تأمین نهاده و مصرف محصولات بر کارایی فعالیت‌های تجاری تعاونی‌های کشاورزی تأثیرگذارند (به نقل از پیروز و قلی‌پور، ۱۳۹۷).

6. Garnevska

7. Nguyen Hong

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، کمی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری را اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی استان ایلام به تعداد ۴۵۲ نفر تشکیل دادند که از میان آنها، بر اساس جدول کرجسی و مورگان، ۱۳۳ نفر به عنوان نمونه با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. در این پژوهش، متناسب با اهداف و فرضیه‌های تحقیق، از پرسش‌نامه محقق‌ساخته جهت سنجش متغیرهای پژوهش استفاده شد. پرسش‌نامه از سه بخش ویژگی‌های فردی، متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تشکیل شده بود. برای بررسی توسعه کارآفرینی از پرسش‌نامه مرادنژادی و همکاران (۱۳۸۶) با تغییرات و تعدیل لازم بهره گرفته شد. به‌منظور تعیین روایی از روایی ظاهری و محتوایی استفاده گردید. بدین منظور، پرسش‌نامه در اختیار پنج نفر از اساتید دانشگاهی و پنج نفر از دست‌اندرکاران تعاونی‌های کشاورزی قرار گرفت و نظرات پیشنهادی آنان در پرسش‌نامه منظور گردید. برای دستیابی به پایایی ابزار اندازه‌گیری، ۳۰ پرسش‌نامه به‌منظور پیش‌آزمون در بین مدیران تعاونی‌ها (خارج از نمونه آماری) توزیع گردید. پس از وارد کردن داده‌های جمع‌آوری‌شده، مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های عامل اقتصادی ۰/۹۸، عامل آموزشی - اطلاعاتی ۰/۹۷، عامل سیاستی ۰/۷۶، عامل سازمانی ۰/۹۳، توسعه کارآفرینی ۰/۹۷ و آلفای کل ۰/۹۲ محاسبه گردید که نشانه پایایی و مورد اعتماد بودن پرسش‌نامه بود. داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS /Win نسخه ۲۱ در دو بخش آمار توصیفی و آمار تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج و بحث

به استناد یافته‌های پژوهش، ۷۹/۷ درصد پاسخگویان مرد و ۲۰/۳ درصد زن بودند و ۵۴/۹ درصد تحصیلات دانشگاهی داشتند. توزیع فراوانی سن پاسخگویان نشان داد که ۴۵/۱ درصد در

گروه سنی کمتر از ۳۵ سال، ۳۳ درصد در گروه سنی ۳۵ تا ۴۵ سال و ۲۱/۹ درصد در گروه سنی بیش از ۴۵ سال قرار داشتند. همچنین مشخص گردید میانگین سنی آنها ۳۷/۶ سال بوده است. توزیع فراوانی وضعیت سابقه کار تعاونی‌ها نیز نشان داد که ۷۸/۹ درصد از تعاونی‌های مورد مطالعه کمتر از ۱۰ سال، ۱۶/۶ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال و مابقی (۴/۵ درصد) بیش از ۲۰ سال سابقه کار داشتند. میانگین سابقه کار تعاونی‌ها نیز شش سال برآورد گردید. بررسی زمینه فعالیت تعاونی‌ها هم نشان داد که بیش از ۷۲ درصدشان به ترتیب در سه حوزه کشاورزی، مرغداری و دامداری فعالیت داشته‌اند.

جدول ۱. ویژگی‌های فردی پاسخگویان

نما	میانگین	درصد	فراوانی	گروه	
		۴۵/۱	۶۰	کمتر از ۳۵	
سن (سال)	۳۷/۶	۳۳	۴۴	۳۵-۴۵	کمتر از ۳۵ سال
		۲۱/۹	۲۹	بیش از ۴۵	
جنسیت		۷۹/۷	۱۰۶	مرد	
		۲۰/۳	۲۷	زن	
سطح تحصیلات		۱۸/۸	۲۵	کمتر از دیپلم	
		۲۶/۳	۳۵	دیپلم	لیسانس و بالاتر
		۲۴/۸	۳۳	فوق دیپلم	
		۳۰/۱	۴۰	لیسانس و بالاتر	
سابقه کار تعاونی		۷۸/۹	۱۰۵	کمتر از ۱۰ سال	
	۶	۱۶/۶	۲۲	۱۰ تا ۲۰ سال	کمتر از ۱۰ سال
		۴/۵	۶	۲۰ سال و	
نوع فعالیت		۲۰/۳	۲۷	دامداری	
		۲۸/۶	۳۸	کشاورزی	
		۲۳/۳	۳۱	مرغداری	کشاورزی
		۳/۸	۵	پرورش ماهی	
		۱۵/۸	۲۱	زنبورداری	
		۸/۳	۱۱	سایر	

منبع: یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، بررسی وضعیت توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی در راستای تبیین اهداف مطالعه، اهمیت ویژه‌ای داشت. در همین راستا، میزان توسعه کارآفرینی شرکت‌های تعاونی با استفاده از ۲۲ گویه و در قالب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای بررسی شد. شرکت‌ها بر اساس نشانگرهای توسعه کارآفرینی به پنج دسته تقسیم‌بندی شدند. متوسط نمره کل توسعه کارآفرینی جامعه مورد مطالعه معادل ۲/۶۴ بوده است. همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، میزان توسعه کارآفرینی شرکت‌های تعاونی از نظر ۵۵ درصد از افراد مورد مطالعه در طبقه خیلی کم و کم قرار داشته است.

جدول ۲. توزیع فراوانی شرکت‌های تعاونی کشاورزی بر اساس میزان توسعه کارآفرینی

میزان توسعه کارآفرینی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۴۱	۳۰/۸	۳۰/۸
کم	۳۲	۲۴/۱	۵۴/۹
متوسط	۵۲	۳۹/۱	۹۴
زیاد	۸	۶	۱۰۰
خیلی زیاد	۰	۰	
جمع	۱۳۳	۱۰۰	

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای، عدد سه به عنوان میانه نظری یا میانگین توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد مطالعه در نظر گرفته شد. با توجه به نتایج مندرج در جدول ۳، مقدار t به دست آمده ۳/۶۷- است که علامت منفی آن نشان می‌دهد میانگین متغیر مورد بررسی کوچک‌تر از میانه نظری یا نمره ملاک می‌باشد؛ به عبارتی، بین سطح توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های مورد بررسی با میانه نظری آزمون، اختلاف معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد مشاهده

می‌شود، بنابراین، سطح توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی می‌شود.

جدول ۳. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای سطح توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی

Test VALUE=3				Mean	N
Mean Difference	SIG	DF	t		
-۰/۳۵۵	۰/۰۰۸	۱۳۲	-۳/۶۷	۲/۶۴۵	۱۳۳

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج بررسی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه در خصوص وضعیت توسعه کارآفرینی نشان داد که از میان گویه‌های مطرح‌شده، گویه‌های «میزان استقبال شرکت تعاونی از رقابت برای رسیدن به اهداف خود»، «میزان دستیابی تعاونی به اهداف تعیین‌شده» و «میزان رضایتمندی مشتریان از محصولات تعاونی» سه رتبه برتر و گویه‌های «میزان افزایش فعالیت تعاونی»، «میزان تغییر در روش‌های بازاریابی محصولات تولیدی تعاونی» و «تولید محصولاتی که تعاونی برای اولین بار اقدام به تولید آنها کرده است» سه رتبه آخر را به خود اختصاص داده‌اند (جدول ۴).

جدول ۴. نتایج رتبه‌بندی گویه‌های سنجش توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی

م.ا.ض	گویه‌ها
۱۳۱۱	میزان استقبال شرکت تعاونی از رقابت برای رسیدن به اهداف خود
۲۳۹۸	میزان دستیابی تعاونی به اهداف تعیین شده
۲۳۰۳	میزان رضایتمندی مشتریان از محصولات تعاونی
۴۳۰۸	میزان تغییر در نوع محصولات تعاونی
۴۳۰۸	میزان پیش‌قدمی در عرضه محصولات جدید در تعاونی در مقایسه با رقبا
۵۳۰۸	میزان رشد سهم تعاونی در بازار محصولات تولیدی
۵۳۰۸	تولید و عرضه محصولاتی که به ریسک بالایی نیاز دارند
۱۴۱۸	میزان افزایش اشتغال‌زایی در تعاونی در سه سال گذشته
۱۴۰۷	به‌کارگیری روش‌های نوین برای اولین بار جهت تولید محصولات
۱۴۰۷	میزان تغییر در بازارهای عرضه محصولات تولیدی

م.ا.ض	گویه‌ها
۱۴۰۷	میزان تغییر در ارائه خدمات جدید توسط تعاونی به مشتریان در مقایسه با رقبا
۷۴۱۷	میزان تغییر در شیوه‌های تولید توسط تعاونی
۱۴۰۵	تقلید رقبا از محصولاتی که تعاونی وارد بازار می‌کند
۱۴۱۶	میزان به‌کارگیری فناوری نوین در تولید محصولات تعاونی
۱۴۱۶	میزان رشد فروش تعاونی در سه سال گذشته در مقایسه با رقبا در منطقه
۱۴۰۵	میزان پیش‌قدمی در عرضه محصول جدید به بازارهای جدید در مقایسه با رقبا
۱۴۰۴	میزان رشد سود تعاونی در سه سال گذشته
۱۴۰۴	میزان تغییر در کیفیت محصولات عرضه‌شده به بازار توسط تعاونی
۱۴۰۴	میزان رضایتمندی تعاونی از کسب‌وکار خود
۱۴۲۶	میزان افزایش فعالیت تعاونی
۱۴۱۳	میزان تغییر در روش‌های بازاریابی محصولات تولیدی تعاونی
۱۵۲۲	تولید محصولاتی که تعاونی برای اولین بار اقدام به تولید آنها کرده است

منبع: یافته‌های پژوهش * ۱- خیلی کم، ۲- کم، ۳- متوسط، ۴- زیاد، ۵- خیلی زیاد

به منظور مشخص کردن چگونگی توزیع داده‌ها، از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف استفاده شد. نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که این آزمون برای متغیرهای مورد مطالعه معنی‌دار نیست، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که متغیرهای مورد مطالعه از توزیع نرمال دارند.

جدول ۵. نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرها	ZKS	سطح معنی داری	نتیجه
۱	توسعه کارآفرینی	۱/۰۹۹	۰/۰۸۸	توزیع داده‌ها نرمال
۲	عامل اقتصادی	۱/۱۱۰	۰/۰۷۴	توزیع داده‌ها نرمال
۳	عامل آموزشی- اطلاعاتی	۱/۰۵۵	۰/۰۸۱	توزیع داده‌ها نرمال
۴	عامل سیاسی	۱/۰۷۸	۰/۱۴۳	توزیع داده‌ها نرمال
۵	عامل سازمانی	۱/۰۶۳	۰/۱۰۶	توزیع داده‌ها نرمال

منبع: یافته‌های پژوهش

پس از مشخص شدن توزیع نرمال متغیرهای مورد مطالعه، به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای پژوهش با توجه به شبه فاصله ای بودن مقیاس متغیرها، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید (جدول ۶).

جدول ۶. نتایج آزمون همبستگی متغیرهای مستقل پژوهش با متغیر وابسته توسعه کارآفرینی در شرکت های تعاونی

متغیر	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
عامل اقتصادی	۰/۲۱۵	۰/۰۰۲
عامل آموزشی - اطلاعاتی	۰/۵۹۵	۰/۰۰۰
عامل سیاستی	۰/۵۴۲	۰/۰۰۰
عامل سازمانی	۰/۵۹۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

با توجه به مقدار ضرایب همبستگی پیرسون و سطح معنی داری به دست آمده، با اطمینان ۹۹٪ می توان گفت که رابطه متغیرهای عامل اقتصادی، آموزشی - اطلاعاتی، سیاستی و سازمانی با متغیر توسعه کارآفرینی در شرکت های تعاونی کشاورزی مثبت و معنی داری بوده است (جدول ۶).

پس از تعیین رابطه همبستگی، به منظور پیش بینی میزان تغییر متغیر وابسته بر اثر متغیرهای مستقل، از رگرسیون چندگانه به روش گام به گام^۸ استفاده شد. همان طور که از جدول ۸ بر می آید، میزان ضریب تولرانس دو متغیر وارد شده در مدل در حد مطلوبی می باشد (به عدد یک نزدیک است) و از طرفی حداکثر مقدار عامل تورم واریانس (VIF) برابر با ۱/۲۵۴ است که فاصله زیادی با عدد ۲ دارد؛ بنابراین، می توان چنین استنباط کرد که بین متغیرهای مستقل وارد شده در مدل میزان همخطی پایین و این متغیرها در مدل نقش بیشتری نسبت به بقیه متغیرها دارند و در نتیجه مدل رگرسیون برای پیش بینی مناسب می باشد.

8. Stepwise Method

چنان‌که جدول‌های ۷ و ۸ نشان می‌دهند، در گام اول، متغیر عامل آموزشی - اطلاعاتی وارد معادله شد که میزان ضریب تعیین تعدیل شده (R^2_{Adj})، به ۰/۴۰۲ به دست آمد بدین مفهوم که در مرحله اول ۴۰/۲ درصد از کل تغییرات میزان کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی وابسته به وضعیت آموزشی - اطلاعاتی بوده است. در گام دوم و با وارد شدن دومین متغیر یعنی عامل سازمانی، ضریب تعیین تعدیل شده (R^2_{Adj})، به ۰/۴۳۷ افزایش یافت که نشان می‌دهد ۴۳/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را این دو متغیر وارد شده در مدل تبیین می‌کنند. بر این اساس، معادله نهایی رگرسیون را می‌توان به شرح زیر نوشت:

$$Y = 14/7 + 0/22 X_1 + 0/25 X_2$$

در این معادله، X_1 متغیر آموزشی - اطلاعاتی و X_2 متغیر سازمانی است.

جدول ۷. خلاصه مدل رگرسیونی

گام	R	R ²	R ² adj	Durbin Watson
اول	^b ۰/۴۲۶	۰/۴۱۲	۰/۴۰۲	
دوم	^c ۰/۴۸۹	۰/۴۶۰	۰/۴۳۷	۱/۷۲۲

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۸. سطوح معنی‌داری و میزان تأثیر متغیرهای وارد شده در مدل رگرسیونی

متغیرهای وارد شده در مدل	ضریب استاندارد نشده	ضریب استاندارد شده	t	Sig	Tolerance	VIF
B	Std Error	Beta				
ضریب ثابت	۲/۰۴۵		۷/۶۴۲	۰/۰۰۰		
عامل آموزشی - اطلاعاتی	۲/۱۲۸	۰/۲۴۲	۸/۴۳۶	۰/۰۰۰	۰/۶۳۵	۱/۲۵۴
عامل سازمانی	۰/۷۱۸	۰/۱۸۳	۴/۹۵۳	۰/۰۰۰	۰/۷۲۸	۱/۱۱۸

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی استان ایلام صورت گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که به‌طور کلی سطح کارآفرینی ۹۴ درصد از شرکت‌های تعاونی کشاورزی در حد متوسط و کمتر از آن بوده است. این یافته همسو با نتایج تحقیق تقدیمی و همکاران (۱۳۹۵) ولی مغایر با نتایج مطالعه لاورنس و گانگولی (Lawrence & Ganguli, 2016) است. بخشی از پایین بودن میزان توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی به پایین بودن میزان تغییر در روش‌های بازاریابی محصولات تولیدی تعاونی، پایین بودن تولید محصولاتی که برای اولین بار اقدام به تولید آنها کرده‌اند و کم بودن میزان تغییر در کیفیت محصولات عرضه‌شده به بازار توسط تعاونی برمی‌گردد؛ بنابراین، پیشنهاد می‌گردد دست‌اندرکاران توسعه تعاونی‌ها آموزش کارآفرینی در تعاونی‌ها را مورد توجه قرار دهند و در محتوای آموزش‌های کارآفرینی به موارد مورد اشاره توجه بیشتری کنند.

یافته‌های این پژوهش همانند نتایج مطالعه علیخانی دادوکلایی و عباسی رستمی (۱۳۹۵)، لاورنس و گانگولی (۲۰۱۶) و مک‌داول و همکاران (McDowell et al., 2013)، نشان داد که عوامل اقتصادی، آموزشی - اطلاعاتی، سازمانی و سیاستی با توسعه کارآفرینی شرکت‌های تعاونی کشاورزی رابطه مثبت و معنی‌داری داشته‌اند.

براساس نتایج به آمده از رگرسیون مشخص شد دو عامل اقتصادی و آموزشی - اطلاعاتی در مجموع توانستند ۴۳/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسعه کارآفرینی را تبیین نمایند. عوامل اقتصادی و آموزشی در تحقیقات مختلفی همچون پژوهش خسروی و همکاران (۱۳۹۵)، نظریان و حسینی (۱۳۹۴)، رضوانی (۱۳۸۷)، مک‌داول و همکاران (۲۰۱۳) و حسینی و مک‌الوی (Hosseini & McElwee, 2011) مورد تأیید قرار گرفته است. به‌کارگیری سرمایه به شکل مناسب، ارتقای کیفیت و مرغوبیت محصولات تولیدی، جلوگیری از نوسانات قیمت محصولات کشاورزی، بسته‌بندی مناسب، شناخت صحیح از وضعیت رقبا و غیره می‌توانند باعث تقویت عامل اقتصادی و به تبع آن ارتقای سطح کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی شوند. دولت نیز

می‌تواند با اعطای تسهیلات کم‌بهره و مناسب، در جهت ارتقای کیفیت تولید، رفع مشکلات مربوط به نقدینگی، خرید مواد اولیه و مانند این‌ها شرکت‌های تعاونی کشاورزی را مورد حمایت قرار دهد.

نظر به اهمیت عامل آموزشی در توسعه کارآفرینی در تعاونی‌ها، استفاده از ظرفیت رسانه‌های انبوه در جهت آموزش کارآفرینی، آموزش از راه دور، چاپ کتاب، نشریه و بروشور در راستای ارتقای سطح آگاهی، توسعه سیستم اطلاع‌رسانی، ایجاد و تقویت مراکز مشاوره در زمینه‌های مختلف حوزه کسب‌وکار می‌تواند باعث افزایش سطح آموزش‌های کارآفرینی و به تبع آن توسعه سطح کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی کشاورزی شوند. حمایت‌های آموزشی می‌تواند شامل آموزش بازاریابی و صادرات، آموزش روش‌های تأمین سرمایه، مقررات تجاری و مالی، آموزش مهارت‌های کارآفرینانه و وجود برنامه‌های مشاوره‌ای باشد. پیشنهاد می‌گردد اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی استان، جهاد کشاورزی و صدا و سیما مرکز استان، نسبت به تهیه یک برنامه تلویزیونی با کارکرد آموزش کارآفرینی در تعاونی‌ها اقدام نمایند.

منابع

- آرایش، م.ب. و طاهری، م.ر. (۱۳۹۴). شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی عشایری استان ایلام از دیدگاه اعضای تعاونی‌ها. *روستا و توسعه*، ۱۸ (۴)، ۵۷ - ۷۴.
- پیروز، ا. و قلی‌پور، س. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان شبستر. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۷ (۲۶)، ۱۰۳ - ۱۲۸.
- تقدیسی، ا.، جمشیدی، ع. و نجفی، م. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان اصفهان. *پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۹ (۲)، ۶۱-۷۲.

- خسروی، ا.، غلامرضایی، س.، رحیمیان، م. و اکبری، م. (۱۳۹۵). تحلیل موانع توسعه کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از رویکرد تئوری بنیانی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۵ (۱۹)، ۱۶۷-۱۸۹.
- خسروی، ا.، غلامرضایی، س.، رحیمیان، م.، و اکبری، م. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر مؤلفه‌های بازدارنده توسعه کارآفرینی سازمانی بر گرایش کارآفرینانه سازمانی در تعاونی‌های کشاورزی. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۶ (۲۲)، ۱۲۳-۱۵۰.
- رضایی، ر.، حسینی، س.م.، و محمدی پابندی، م. (۱۳۹۴). شناسایی و تحلیل موانع توسعه کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۲ (۲)، ۲۱-۴۰.
- رضوانی، م. و نجارزاده، م. (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در فرایند توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان برآن جنوبی (شهرستان اصفهان). *مجله توسعه کارآفرینی*، ۱ (۲)، ۱۶۱-۱۸۲.
- زارعی پهنه کلان، س.ح.، احمدپور، ا.، و چرمچیان لنگرودی، م. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان مازندران. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۲ (۷)، ۷۹-۱۰۰.
- سواری، م.، مخلص آبادی فراهانی، م. و میرک‌زاده، ع.ا. (۱۳۹۳). راهکارهای توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های صنایع دستی استان کردستان. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۲ (۸)، ۱۲۵-۱۴۸.
- علیخانی دادوکلاپی، م.، و عباسی رستمی، ع.ا. (۱۳۹۵). بررسی اثر عامل‌های آموزشی و روان‌شناختی بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی روستایی زنان استان گلستان. *فصلنامه تعاون و کشاورزی*، ۵ (۲۰)، ۱۷۱-۱۹۴.
- گودرزی، ز.، خسروی پور، ب.، برادران، م.، غنیا، م. و منفرد، ن. (۱۳۹۲). شناسایی نقاط ضعف و قوت تعاونی‌های کشاورزی در کارآفرین شدن با استفاده از تکنیک SWOT. *ماهنامه کارآفرین ناب*، ۵ (۲۹)، ۵۱-۵۷.

مradنژادی، ه.، ایروانی، ه.، شعبانعلی فمی، ح.، حسینی، س. م.، و کافی، م. (۱۳۸۶). تحلیل سازه‌های مؤثر بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای در ایران، علوم کشاورزی ایران، ۲ (۳۸) (ویژه اقتصاد و توسعه کشاورزی)، ۲۱۹-۲۲۶.

نظریان، م.، و حسینی، م. (۱۳۹۴). عوامل اقتصادی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های کشاورزی استان. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۴ (۱۵)، ۱۱۹ - ۱۳۴.

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۸). گزارش شاخص جهانی کارآفرینی در سال ۲۰۱۸. بازیابی شده از <https://www.mcls.gov.ir/fa/article/1158>

Eid, M., & Martinez - carrasco Pleite, F. (2014). The international Year of cooperatives and the 2020 vision. *Earices Working Papers*, 14 (71), 1-20.

Hosseini, S.J.F., & McElwee, G. (2011). Improving the entrepreneurial potential of rural women entrepreneurs in northern Iran. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 1, 1527-, Retrieved from <http://inderscience.metapress.com>.

IYC (2012). Agricultural cooperatives: paving the way for food security and rural development. *International Year of cooperatives*. Retrieved from <http://www.iycc.org/images/empent/static/coop/pdf/English.pdf>

Kelley, D., Singer, S., & Herrington, M. (2012). *The global entrepreneurship monitor: 2011 global report*. Global Entrepreneurship Research Association (GERA). United States.

Lawrence, C., & Ganguli, D. (2016). Entrepreneurial behaviour of dairy farmers in Tamil Nadu. *Indian Research Journal of Extension Education*, 12 (1), 66 - 70.

McDowell, D., Rodriguez, B.M., & Davis, D. (2016). *Success factors for small entrepreneurs in north Carolina*. In 2016 Annual Meeting, San Antonio, Texas (No. 230125). Southern Agricultural Economics Association.

Moghimi, M. (2007). Corporate entrepreneurship: obstacles and alternatives (the case of industrial corporations in Iran). *Journal of Entrepreneurship Research*, 1 (2), 87- 119.

World Economic Forum (2018). The Global Gender Gap Report. . Retrieved from <http://www.tinyurl.com/h8c969x>

Affecting Entrepreneurship Development in Ilam Agricultural Production Cooperatives

M. Maleki¹, M. Vahedi^{2*}, M.B. Arayesh³

Received: 10 Aug, 2019

Accepted: 8 Oct, 2019

Abstract

The purpose of this study was to investigate the factors affecting entrepreneurship development in agricultural cooperatives of Ilam province. The methodology was descriptive-correlation. The statistical population of the study consisted of 452 managers of Ilam province's agricultural Production cooperatives. The sample size was estimated to be 133 people using Kerjcie and Morgan table. They were selected and studied using proportional stratified random sampling method. The data collection tool was a questionnaire which its validity was confirmed by 5 faculty members of agricultural extension and education department of Ilam Islamic Azad University and five managers of agricultural cooperatives and its reliability was calculated 0.92 by using Cronbach's alpha coefficient. Data were analyzed by SPSS software. The results showed that the entrepreneurship development level of %94 of agricultural cooperatives was medium and lower than average. It was also found that the relationship between economic, educational- information, organizational and political factors with entrepreneurial development of agricultural cooperatives was positive and significant. The results of regression analysis showed that both economic and educational-information factors could explain % 43.7 of changes in dependence variable of entrepreneurship development.

Keywords: Entrepreneurship Development, Agricultural Cooperative, Cooperatives

1. Graduated master science of Agricultural Extension and Education, Agricultural Jihad organization of Ilam province, Iran

2. Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran

* Corresponding Author: marjan.vahedi@ilam-iau.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran